

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGÝ ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITÝTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№3, 76-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№3, 76-том
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№3, том 76
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№3, 76 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел. : +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz .

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№3, 76-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редакторлар:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

САРСЕНБАЕВА Жансұлу Баденқызы,
магистр, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және
өнер институтының ғылыми қызметкері
(Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№3, том 76, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редакторы:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

САРСЕНБАЕВА Жансулу Баденовна, магистр,
научный сотрудник Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,

+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№3, 76 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Responsible Editors:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

SARSEN BAYEVA Zhansulu Badenovna, Master's
degree, researcher at the M.O. Auezov Institute of
Literature and Art (Almaty, Kazakhstan).

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрілі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) Н = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) Н = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) Н = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorId=57203201994>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorId=57216896393>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилра Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdievna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyeva, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі.....14

Әдебиеттану

<i>Даутұлы Т., Матыжанов К.С.</i> Жаңылтпаштардың құрылымындағы ұйқастың рөлі.....	17
<i>Мәдібаева Қ.Қ.</i> Ахмет Байтұрсынұлының әдебиеттану терминдерін қалыптау ұстанымы.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтикалық категория.....	37
<i>Әуесбаева П.Т.</i> Ауызша әңгімелердің тақырыптық-идеялық және поэтикалық сипаты.....	48
<i>Нұрдәулетова Б.И., Нұржан А.С.</i> Жерлеу орындарындағы суреттердің сакралды семантикасы (Маңғыстау аймағы мысалында).....	61
<i>Бейсенұлы Ж., Шаймерденова Қ.Қ., Мамаева Г.Б.</i> Мағжан мен Чолпан шығармашылығындағы ортақ сарындар.....	77
<i>Тұяқбаев Ғ.Ә., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Мұстафа Шоқайдың эпистолярлық мұрасы.....	91
<i>Джумағалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> В. Михайловтың «Аспан мен жер арасындағы бір өзі...» роман-эссесі рецептивтік эстетика мән-мәтінінде.....	101
<i>Жанбершиева Ұ.Н., Оралова Г.С.</i> Сыр бойында туған аңыздардың ұлттық сананы жаңғыртудағы маңызы.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Оздемир Н.</i> Балалар ойындарының тұлғалық даму үдерісіндегі әсері және ерекшеліктері.....	120
<i>Аубакирова Қ.Қ., Камешева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Мәмлүктер кезіндегі әдеби ескерткіштер және «Иршәдул-мулук уәс-салатин» ескерткіші (XIII-XV ғ.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Балаларға арналған шығармаларда шындықты бейнелеу (Б. Әділ шығармаларының негізінде).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Ескен Елубаев поэзиясындағы ұлттық құндылықтар жүйесінің көркемдік ерекшеліктері.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Қазіргі қазақ поэзиясындағы психологизм.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Таласбек Әсемқұловтың «Талтүс» романындағы фольклоризм.....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> Қазақ әдебиетіндегі эпистолярлық жанрдың тарихы.....	183
<i>Сағатова Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Қазақ мақал-мәтелдеріндегі «ар – ұждан» концептісі.....	194
<i>Сұлтанғалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Әдеби шығармадағы кездейсоқ оқиғалар әлеміндегі кейіпкерлердің алеаторика мен хэппенинг ерекшеліктеріне сай бейнеленуі.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Қыргызбаева А.Д.</i> Қазіргі қазақ әңгімелеріндегі сакральдылық ұғым-түсініктердің көркемдік қызметі.....	216

Мәдениеттану

<i>Жұмаш А.Ы., Әбенова Ә.Е., Күлетова Ұ.А.</i> Сахна тілін оқыту әдістерінің ерекшеліктері.....	232
<i>Шарипова Д.С., Ақсақалова Ж.А.</i> Заманауи Қазақстан кескіндемесіндегі тарихи тақырыптың жаңғыруы.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Заманауи қазақ театр өнеріндегі рухани жаңғырудың көрінісі.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> ХХІ ғасырдағы классикалық қойылымдардың сахна тіліндегі жаңашылдығы.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> «Құлагер» қойылымындағы актерлердің шеберлік тәсілі және кейіпкер сомдаудың стилі.....	272
<i>Кенджақұлова А. Б., Әлжанов Ғ.М.</i> Қазіргі қазақ станокты графикасындағы фольклорлық мотивтер.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Билингвизм трансмәдени коммуникация құбылысы ретінде.....	304

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Даутулы Т., Матыжанов К.С.</i> Роль рифм в структуре скороговорок.....	17
<i>Мадиебаева К.К.</i> Принцип Ахмета Байтурсынова образования литературных терминов.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтическая категория.....	37
<i>Ауесбаева П.Т.</i> Идеино-тематический и поэтический характер устных рассказов.....	48
<i>Нурдаулетова Б.И., Нуржан А.С.</i> Сакральная семантика изображений в захоронениях (на примере Мангистауской области).....	61
<i>Бейсенулы Ж., Шаймерденова К.К., Мамаева Г.Б.</i> Общие направления в творчестве Магжана и Чолпана.....	77
<i>Тыякбаев Г.А., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Эпистолярное наследие Мустафы Шокая.....	91
<i>Джумагалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> Роман-эссе В. Михайлова «Один меж небом и землей...» в контексте рецептивной эстетики.....	101
<i>Жанбердиева У.Н., Оралова Г.С.</i> Роль мифов рожденных на берегу Сыра в возрождении национального сознания.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Оздемир Н.</i> Влияние и особенности детских игр в процессе личностного развития детей.....	120
<i>Аубакирова К.К., Камишева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Литературные памятники мамлюкского периода и письменный памятник «Иршадудль-мулук уас-салатин» (XIII-XV вв.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Изображение действительности в произведениях для детей (По произведениям Б. Адила).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Художественные особенности системы национальных ценностей в поэзии Ескена Елубаева.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Психологизм в современной казахской поэзии.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Фольклоризм в романе Таласбека Асемкулова «Талтус».....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> История эпистолярного жанра в казахской литературе.....	183
<i>Сагатов Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Концепт «совесть» в казахских пословицах.....	194
<i>Султангалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Отражение персонажей в мире случайных событий в литературном произведении в соответствии с особенностями алеаторики и хэппенинг.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Киргизбаева А.Д.</i> Художественная функция концептов сакральности в современных казахских рассказах.....	216

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

<i>Жумаши А.Ы., Абеннова А.Е., Кулетова У.А.</i> Особенности методики обучения сценической речи.....	232
<i>Шаринова Д.С., Аксакалова Ж.А.</i> Модернизация исторической темы в живописи современного Казахстана.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Отражение духовной модернизации современного казахского театрального искусства.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> Новизна сценической речи в классических постановках XXI века.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> Способ работы актеров в постановке «Кулагер» и стиль исполнения персонажа.....	272
<i>Кенжакулова А.Б., Альжанов Г.М.</i> Фольклорные мотивы в современной казахской станковой графике.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Двужызычие как феномен транскультурной коммуникации.....	304

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

<i>Dautuly T., Matyzhanov K.S.</i> Phe role of rhymes in the structure of tongue twisters.....	17
<i>Madibayeva K.K.</i> Akhmet Baitursynov's principle of formation of literary terms.....	26
<i>Kazhytay B.K., Orazbek M.S.</i> Oxymoron – poetic category.....	37
<i>Auyesbayeva P.T.</i> Thematic-ideological and poetic character of oral narratives.....	48
<i>Nurdauletova B.I., Nurzhan A.S.</i> Sacred semantics of images in burial places (on the example of Mangystau region).....	61
<i>Beisenuly Zh., Shaimerdenova K.K., Mamayeva G.B.</i> Common trends in creative activities of Magzhana and Cholpon.....	77
<i>Tuyakbayev G.A., Taiman S.T., Urazova A.K.</i> Epistolary legacy of Mustafa Shokay.....	91
<i>Dzhumagalieva U.S., Demchenko L.N., Ananyeva S.V.</i> Roman-essay by V. Mikhailov «One between heaven and earth ...» in the context of receptive aesthetics.....	101
<i>Zhanbershiyeva U.N., Oralova G.S.</i> The significance of the Syr land legends in modernizing the national consciousness.....	111
<i>Islyambekova A.K., Ozdemir N.</i> Influence and features of children`s games in the process of personal development of children.....	120
<i>Aubakirova K.K., Kamisheva G.A., Mustafayeva A.A.</i> Literary monuments in the Mamluk period and the manuscript "Irshadul-muluk uas-salatin" (13-15th centuries).....	128
<i>Khuatbekuly Y.</i> Representation of reality in works for children (Based on the works of B. Adil).....	137
<i>Khudaibergenov N.D.</i> Artistic features of the system of national values in the poetry of Yesken Yelubaev.....	149
<i>Bayazitov B.B.</i> Psychologism in modern kazakh poetry.....	161
<i>Nabiolla N.</i> Folklorism in Talasbek Asemkulov's novel «Taltus».....	173
<i>Kalizharova Zh.T.</i> The history of the epistolary genre in Kazakh literature.....	183
<i>Sagatova Sh.B., Yunissov Y.A.</i> The meaning of the «conscience» concept in Kazakh proverbs.....	194
<i>Sultangaliyeva R.B., Kharisova Zh.Zh.</i> Reflection of characters in the world of random events in a literary work according to the features of aleatorics and happening.....	205
<i>Karbozov Y.K., Shegebayev A.M., Kyrgyzbayeva A.D.</i> The artistic function of the concepts of sacredness in modern Kazakh stories.....	216

CULTURAL STUDIES

<i>Zhumash A.I., Abenova A.E., Kuletova U.A.</i> Features of the medical science of scenic speech training.....	232
<i>Sharipova D.S., Axakalova Zh.A.</i> Modernization of the historical theme in the painting of modern Kazakhstan.....	241
<i>Islambayeva Z.U., Tauumova M.M.</i> A reflection of the spiritual modernization of the modern Kazakh theatrical art.....	249
<i>Yerkebay A.</i> Novelty of stage language in classical plays of XXI century.....	262
<i>Alimkulova Zh.K., Kubekov T.N.</i> The way the actors work in the production of "Kulager" and the style of performance of the character.....	272
<i>Kenjakulova A.B., Alzhanov G.M.</i> Folklore motifs in modern Kazakh easel graphics.....	285
<i>Aden Zh.Sh., Sansyzybayeva S.K.</i> Bilingualism as a phenomenon of transcultural communication.....	304

Құрметті оқырмандар, әріптестер, достар!

Сіз «Керуен» ғылыми журналының кезекті санын ашып отырсыз.

Журнал мақалалары CrossRef дерекқорында тіркеледі және әр автордың мақаласына DOI - электронды құжаттарға сілтеме жасау үшін пайдаланылатын цифрлық объект идентификаторы беріледі. Журнал «Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығы» акционерлік қоғамның (NCSTE) Қазақстандық дәйексөздер базасында (KazBC) индекстеледі. Алдағы уақыттарда авторларды Web of Science және Scopus халықаралық дәйексөздер базасына енгізілген басылымдарда қабылданған стандарттарға сәйкес жарияланымдар дайындауға бағдарлай бастаймыз. Бұған дейін аннотация мен кілт сөздердің көлеміне қойылатын талаптар реттелген.

Журналдың редакциялық алқасына қазақстандық және шетелдік жетекші ғалымдар кіреді. Журнал авторлардың жарияланымдарының ақпараттық ашықтығы мен қолжетімділігі саясатын ұстанады; мақалалар журналдың веб-сайтында үш тілде толық мәтінді қол жетімділікпен орналастырылған.

Журналдың мақсаты- гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа жетістіктердің нәтижесі бойынша ақпарат беру.

Журналдың міндеттері:

Бұрын жарияланбаған және басқа журналда жариялау үшін ұсынылмаған түпнұсқа жоғары сапалы ғылыми мақалаларды қабылдау.

Авторлық құқыққа қатысты Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына және жариялау этикасы бойынша әлемдік тәжірибеде жалпы қабылданған ережелерге сүйену.

Келесі гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа зерттеулерді қамту:

1. Әдебиеттану
2. Мәдениеттану

Құрметпен, «Керуен» журналының бас редакторы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан) МАТЫДЖАНОВ Кенжесхан Ісләмжанұлы

Уважаемые читатели, коллеги, единомышленники, друзья!

Перед вами очередной номер научного журнала «Керуен».

Статьи журнала регистрируются в БД CrossRef и к каждой авторской статье обязательно присваивается DOI – цифровой идентификатор объекта, который используется для обеспечения цитирования, ссылки и выхода на электронные документы. Журнал индексируется Казахстанской базой цитирования (КазБЦ) АО «Национальный центр государственной научно-технической экспертизы» (НЦГНТЭ). Постепенно мы начинаем ориентировать авторов на подготовку публикаций по стандартам, принятым в изданиях, входящих в международные базы цитирований Web of Science и Scopus. Ранее уже были скорректированы требования к объему аннотации и ключевым словам.

В составе редакционной коллегии журнала представлены ведущие казахстанские и зарубежные ученые. Журнал следует политике информационной открытости и доступности публикаций авторов, статьи размещаются на сайте журнала на трех языках в полнотекстовом доступе.

Целью журнала является распространение научной информации и привлечение новых авторов. Журнал инициирует дискуссии по результатам новых достижений в области гуманитарных наук.

Задачи журнала:

Принимать оригинальные высококачественные научные статьи, ранее не опубликованные и не представленные для публикации в другом журнале.

Опирается на требования законодательства Республики Казахстан в отношении авторского права и общепринятые в мировой практике положения по публикационной этике.

Ориентироваться на охват публикаций по следующим специальностям в области гуманитарных наук.

1. Литературоведение
2. Культурология

С уважением и надеждой на сотрудничество, главный редактор «Керуен», доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович.

Dear readers, colleagues, associates, friends!

Here is the next issue of the scientific journal "Keruen".

Journal articles are registered in the CrossRef database and a DOI is necessarily assigned to each author's article - a digital object identifier that is used to provide citation, reference and output to electronic documents. The journal is indexed by the Kazakhstan Citation Database (KazCD) of the National Center for State Scientific and Technical Expertise JSC (NCSTE). Gradually, we begin to orient the authors to the preparation of publications according to the standards adopted in the editions included in the international citation databases Web of Science and Scopus. Previously, the requirements for the volume of the annotation and keywords have already been adjusted.

The editorial board of the journal includes leading Kazakhstani and foreign scientists. The journal follows the policy of information openness and accessibility of authors' publications; articles are posted on the journal's website in three languages in full-text access.

The purpose of the journal is to disseminate scientific information and attract new authors. The journal initiates discussions on the outcome of new advances in the humanities.

The tasks of the journal:

Accept original high quality scientific articles that have not been previously published or submitted for publication in another journal.

Rely on the requirements of the legislation of the Republic of Kazakhstan in relation to copyright and generally accepted in world practice provisions on publication ethics.

Focus on the coverage of publications in the following specialties: humanitarian sciences

1. Literary studies
2. Cultural studies

With respect and hope for cooperation, Editor-in-chief of "Keruen", Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich.

Баязитов Б.Б.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Алматы, Қазақстан

e-mail: bayazitov.b@kaznu.kz

ORCID: 0000-0001-7955-1427

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЗМ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі қазақ поэзиясындағы психологизм мәселелері зерттеледі. Психологизм көркем шығармадағы адамның ішкі жан дүниесі мен сезімін, сырын айшықтайды. Психологизмнің поэзиядағы жиі кездесетін қырының бірі психологиялық параллелизм. Қазақ әдебиеттануында психологизмді поэзия мысалында зерттеулер өте аз. Өлеңдегі көркемдік құралдарды зерттеу мен олардың қызметін анықтауды психологизм аясында да қарастыру қажет. Әрбір өлең ақынның ішкі шығармашылық қуаты мен уақыт тынысын дөп беруімен маңызды. Ақынның азаматтық үні өмірге, қоғамға көзқарасын өзіндік стильмен көркем бейнелеп беруінен көрінеді. Ақын өлеңінен әлемнің, табиғаттың сұлу суретін көру көзі қарақты оқырманның рухани байлығын арттырады. Шығармашылығында жалпыадамзаттық құндылықтардың кең тынысты танымын бере алған ақын кейіпкер жан-дүниесін жан-жақты терең ашып көрсете алады. Жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде өмірдің сан салалы белесінде, тағдырдың сан қырлы сынағында адамның ішкі рухани әлемінің кемел бейнесін сомдау қаламгердің шеберлігін танытады. Поэзияда лирикалық қаһарманның ойы, толғанысы оқырман тарапынан шынайы бағаланады. Өлеңдегі образдан өзін танып жататын кездері де болады. Сондықтан поэзиядағы кейіпкердің, лирикалық қаһарманның ішкі жан сырын, рухани әлемін психологизм аясында зерттеудің мәні зор.

Өмірден көргенін, айналасындағы қоғамның әр қилы сипатын өз танымының елегінен өткізіп, оны шығармасында әсем жеткізу амалдары мен әдістерін лайықты орнында қолдану арқылы өнер тудыру ақынның асыл арманы, алға қойған мақсаты болуы керек. Өнерді өмірден алып, өмір үшін жазса да, өнер үшін жазса да бір шындықты жеткізудің түрлі жолдарын көрсеткен болады. Өмірдің иесі адам. Адамның ішкі күйі, сыртқы сипаты поэзияның басты нысаны. Кейіпкердің кемел мінез-құлқы мен сұлу сымбаты тамсануға лайық. Лирика осы қасиеттің рухани жаршысы. Себебі көркем бейне өмірден алынып, қиялмен өріліп беріледі.

Лирикада кейіпкердің ішкі жан дүниесі, өмірінде орын алып, айналасында болып жатқан оқиғаларға бей-жай қарай алмайтын танымдық қасиеті, мінез көрсетуі мен үн қатуы, сезімі сырлы сөзбен әсерлі бейнеленеді. Әсемдіктің қай категориясы болмасын өлең лебінен айқын аңғарылып тұрады. Өлеңнің эстетикалық құндылығы ақынның образ жасау шеберлігіне, кейіпкерінің ішкі жан-дүниесін терең түсіне отырып суреттеуіне тікелей қатысты. Мақалада психологиялық параллелизм поэзиядағы психологизмнің басты қырларының бірі ретінде қазіргі қазақ ақындарының өлеңдері арқылы талданады.

Кілт сөздер: психологизм, поэзия, психологиялық параллелизм, өлең, лирика.

Кіріспе. Көркем әдебиеттегі психологизм мәселесі жан-жақты зерттеуді, әр тарапты тұжырымдарды қажет етеді. Әдебиет пен психология арасындағы пәнаралық ұғымдардың өзара ұқсастықтары мен айырмасын және байланысын айқындау қай кезде де алдыңғы кезекте тұрады. Образ бен адам болмысын тану өнер және ғылым жүйесінде әдебиеттанудың сан салалы бағыттарының бір тармағы ғана екені анық. Адам болмысын, рухын тану ерте кезден қолға алынған. Алғашында философтардың еңбектерінде адамның рухани әлеміне үңілгеннен туған пайымдар кейін келе

психологияның бастау көзі ретінде танылды. Ал көркем туынды қаламгердің жан-дүниесінің қатпарларынан туады. Шалқар шабыт иесі бар өнерін адамның сұлу сымбатынан бастап мінез құбылысын танытуға талпынады. Психологизм белгілерін кең көлемді туындылардан табу, сан түрлі қырларын ашу әдебиеттануда біршама жолға қойылған.

Поэзияда лириканың орны бөлек. Лирика арқылы ақын өзінің рухани әлемі мен кейіпкерінің ішкі жан сарайын толық суреттеп береді. Адам өмірінің кей кезеңдеріндегі көңіл күйінің көріністерін лирикадан жанға жақын түрде қабылдау мүмкін. Талғаммен қолданылған әрбір сөз өз орнында қолданылса оқырман жүрегің шымырлатып, кейіпкерімен мұндас ете алады. Сөз өнерінің өзіндік қасиеттерінің бірі де бір адамның ішкі жан дүниесінің келесі бір адамның түсінуі, толғануы, ой түйюі екені анық.

Өлеңдегі кейіпкер әлемі көп жағдайда табиғат құбылыстарымен тығыз байланыста суреттеледі. Пейзаж арқылы көңіл күйді ұғу, түсіну сөз өнерінде мүмкін болмақ. Көркем әдебиеттегі психологизм осы ерекшеліктердің бір қырын түсінікті етеді.

Материалдар мен әдістер. Психологизм туралы зерттеулердің көбі М.О. Әуезовтың «... психология араласпаса өзгенің бәрі сылдыр су, жабайының тақ-тақ жолы» (Әуезов, 1991: 12) деген сөзін мысалға келтірумен басталады. Поэзиядағы психологизм тақырыбын зерттеуге де осы сөз ынталандырады. Сөз өнерін адам жанының айнасы деп те бағалап жатамыз. Бұл көркем шығармадан тек психологизм іздеп кету деген сөз емес. Бірақ өз шындығы бар сөз. Ағылшын әдебиеттанушысы Дэвид Лодж өзінің «Сана және роман» эсселер жинағында «Әдебиет – біздегі ең бай және жан-жақты адам санасының шежіресі. Лирикалық поэзия адамның қуалиясын (сезу, қабылдау, түйсік тәжірибесінің қасиетін) сипаттаудағы ең сәтті әрекеті. Роман кеңістік пен уақыт арқылы қозғалатын жеке адамдардың тәжірибесін сипаттаудағы ең сәтті әрекеті болса керек» (Лодж, 2002: 10) деген тұжырымын келтіреді. Адамның рухани әлемін жинақы, шымыр берудің бірден бір озық үлгісі лирика екенін осы тұжырым айғақтай түседі.

Көркем шығармада кейіпкер психологиясын талдап терең зерттемей адам жанының ішкі қатпарларын ашып көрсету мүмкін емес. «Шынында да шығарманы психологиялық тұрғыдан талдап зерттемей, адам психикасына тереңдеп енбей, оның табиғатын, сезім құбылыстарын сезініп жазу мүмкін емес және оны тану да неғайбыл» (Пірәлі, 2003: 4) деген әдебиеттанушы ғалым Г. Пірәлінің тұжырымы психологизм маңызы туралы түсінікті айқындап тұр.

Әдебиеттанушы ғалым Г. Пірәлі өз еңбегінде қазақ әдебиеттануында психологизм анықтамасы А. Байтұрсынұлының толғау жанрына жазған тұжырымдарымен сәйкес келетінін жазады. «Толғағанда айтатын нәрсесін толғаушы тысқарғы ғаламнан алмай, ішкергі ғаламнан алады. Толғаушы ақын әуелі көңілінің күйін, мұнын, мүддесін, зарын, күйінішін, сүйінішін айтып, шер тарқату үшін толғайды. Екінші, ішкергі ғаламында болған халдарды, нәрселерді тысқа шығарып, басқаларға білдіріп, басқаларды сол көңілінің күйіне түсіріп, халін түсіндіру мақсатпен толғайды. Толғау қысқасынан айтқанда, іш қазандай қайнаған уақытта шығатын жүректің лебі, көңіл құсының сайрауы, жанның тартатын күйі. Ақындық жалғыз өз көңілінің күйін толғай білуде емес, басқалардың да халін танып, күйіне салып толғай алуда»

(Байтұрсынұлы, 2013: 261). Ақын шығармашылығы үшін көркем туындыдағы кейіпкер жан дүниесін түсінікті етіп беру немесе оқырманға ұғынықты ету шеберлік болса, психологиялық талдау негізгі амалы. Мұны А. Байтұрсынұлы толғау мақсатын айтқанда толық түсіндіріп өткендігін көреміз.

Психологизмнің бір қыры адам болмысын түсінуде жатыр. Оны түрлі ғылым салаларындағы пәнаралық зерттеулер арқылы логикалық қисынын табу басты мәселелердің бірі. Адам болмысының көркем әдебиеттегі көрінісі ішкі жан дүниесі мен сыртқы келбетінің сәйкес суреттелуі арқылы жүзеге асады. Сол негізде портрет дүниеге келеді. Әдебиеттанушы ғалым Ж. Дәдебаев зерттеуінде: «... психопэтика аясында әдеби шығармадағы адамның жаны мен тәні, іші мен тысы арасындағы сабақтастық, олардың көркемдік-эстетикалық қызметі қарастырылады. Адамның шындығы оның мынадай қырлары арқылы ашылады: а) жаны (іш); ә) тәні (тыс). Іш пен тыс әдебиеттанудағы психологиялық талдаудың аналитикалық және синтетикалық түрлеріне сәйкес келеді» (Дәдебаев, 2016: 35) деп адамның ішкі, сыртқы әлемінің психологиялық талдаудың түрлеріне сәйкес келетінін жазады.

Жак Мартин «Тұлға психологиясын біртұтас қарастыру қажет пе?» мақаласында қазіргі психологиядағы Эрик Джонсонның жалпы адамзаттың немесе тұлғаның психологиясын жалпылай қарастыру мен қарапайымдарынан бірлікте қарастыру туралы пайымына «Жеке тұлғаның прогрессивті психологиясы қажет деп ойлаймын» (Мартин, 2015: 31) деп қолдау білдіреді. Жалпыадамзаттық құндылықтар туралы бұл пікірмен келісуге де болады. Алайда тұлға психологиясын ғылыми тұжырымдармен бірлікте қарастыруға келгенмен талдау барысында субъективті қырларын ескеруді қажет ететіні анық. Әсіресе поэзияда ақынның шығармашылық қабілетіне қарай оқырман кейіпкердің жан-дүниесін терең сезіне алады. Өлеңде баяндалған жайды басынан кешкендей қабылдайтын жағдайлар да болады. Тұлға психологиясын зерттеулерде шығармашылық тұлға мен оқырман (көрермен, тыңдарман) қабылдауының ерекшеліктерін де ескеру қажеттігі аңғарылады.

Өлеңдегі кейіпкер мінезі көбіне табиғатпен байланысып параллель суреттелетіні туралы айттық. Осы тұста пейзаждың психологизмі мәселесі туады. Б. Майтанов пейзаж туралы: «Көркем туындыдағы пейзаждың функциясы үш түрлі арнаға саяды. Сюжеттік орайда ол – оқиғалық уақыттың өлшемі. Композициялық тұрғыда ол көркемдік жолмен қабылданған әлемнің тұтастығын білдіреді. Шығарманың идеялық астарларына қатысты ол мінез танытушылық міндеттер атқарады» (Майтанов, 2010: 4 б.) дейді. Осындағы шығарманың идеялық астарындағы мінез танытушылық психологизм сипаты. Бұл қай кезде де табиғаттың төл перзенті адам баласының жаратылыспен етене байланысын танытады.

Орыс ғалымы А.Н. Веселовский өз еңбегінде құрылымына қарай психологиялық параллелизмнің бес түрін анықтайды: «қосқұрамды (двухчленный); формальды (формальный); көпқұрамды (многочленный); бірқұрамды (одночленный); теріс (отрицательный)» (Веселовский, 1989: 101-154). Бұл өлең құрылысының сыртқы формасынан психологиялық параллелизмнің сипаттарын сөз қолданысы аясында анықтап берген жүйелеу әдісі болды.

Қазақ әдебиетінің қазіргі ізденістері ел тәуелсіздігі жарияланғаннан бергі уақытта түрлі сипатта дамыды. Оны әдебиеттанушы ғалымдар Ж. Сәрсенбаева

мен А. Якыжы ғылыми мақалаларында «Тәуелсіздік жылдарында дүниеге келген шағын шығармаларда қазіргі қоғамның бейнесі, халықтың проблемалары және рухани бұзылған кезеңдердің көріністері көркем және идеологиялық, инновациялық зерттеу жұмыстарында көрініс табатынын атап өткен жөн» (Сәрсенбаева, 2021) деп түйіндейді. Зерттеу жұмысы «Қазіргі қазақ прозасындағы әйел образы және оларды сомдаудағы психологиялық аспектілер» деп аталғанымен тәуелсіздіктің алғашқы жылдарының әдебиетіндегі қоғам көрінісінің басты сипаттарын дәл анықтаған тұжырым ретінде қарастыруға болады.

Ақын сөзі қай кезде де ұтымды шығуы және оқырман санасында кібіртік тудырмастай үйлесімді болуы керек. «Ұтымдылық пен экспрессивтіліктің дұрыс үйлесімімен нақты мағыналардың талаптарына сәйкес келетін тілді икемді пайдалану мүмкіндігі психологиялық жетілудің, сонымен қатар ақынның талантының белгісі болып табылады» (Тілеубаева, 2015: 204) деген әдебиеттанушы ғалымдардың сөзі осы мағынаны меңзейді.

Ақындар өздерінің тәуелсіздік жарияланғаннан кейінгі тұстағы шығармаларында ұлттық тарихи этнографиялық құндылықтарды, ұғым түсініктерді жаңғыртуға үлес қосты. Темірхан Медетбек «Көк түріктер сарыны», Ұлықбек Есдәулет «Киіз кітап», Ғалым Жайлыбай «Ардакүрен», «Тобылғыжарған» секілді жинақтарын оқырмандарына ұсынды.

Талдау. Ақын Темірхан Медетбектің «Көк түріктер сарыны» жинағы өлең құрылысына көнеден жеткен жәдігер «Күлтегің», «Тоныкөк» жазба ескерткіштерінің және жыраулар поэзиясының ерекшеліктерін сіңіріп, заманға сай ой түйген. Кітаптың алғашқы беттерінде «Қуат жыры» өлеңінде лирикалық қаһарманның өткенін бағалап, бүгінге жаңа серпінмен іс етпек мақсатын бейнелі түрде «еңку», «серпу», «күрсіну» мен «сілкіну» арқылы береді.

Еңкіп-еңкіп соққанда

Таудың денесінен

Тастар бұршақ боп құйылды.

Серпіп-серпіп соққанда

Үзіп жібердім

Шынжыр боп шырмалған

Бұғау боп күрмелген түйінді. (Медетбек, 2002: 6)

Серпілу – тарихын таразылап, уақытын бағамдап жаңа белеске ұмтылудың жолы.

Серпін – жаңалықтың бастауы.

Күрсінгенімде –

Күн күркіреді.

Сілкінгенімде –

Жер тітіренді. (Медетбек, 2002: 6)

Күрсіну – ішкі жан дүниесі алай-дүлей болған қаһарманның рухани күйзелісін, өмірден алған соққыларын, қайғы-мұңы мен қасірет-шерін сыртқа шығарудың тәсілі. Күрсінстің жағымсыз сипатта келетіні, «Күнді күркіреткендей» қуаты болуы ұзақ мерзімді ауырлықтың зардабы болса керек. Күрсінстен кейін сілкіну болатыны анық. Сілкінгенде «жер тітіреткен» қаһарман «жар салады», «ән салады»,

«еңкейгенге еңкейіп, шалқайғанға шалқайып» өзгемен теңдігін, «алшайып жүріп, талтайып тұрып» еркіндігін, азаттығын паш етеді.

«Қуат жыры» – езілген, жаншылған, рухани күйреген қаһарманның қуат алып серпіліп, жаңа дәуірге бет алғанын тап басып суреттей алған туынды. Өлең гиперболаға толы, қосқұрамды психологиялық параллелизмге бай. Өлеңдегі кейіпкер әрекеті мен әрекеттен туатын құбылыстар арасында үйлесім мен табиғи байланыс бар.

Темірхан Медетбек «Мейірім» өлеңінде «мейірімді» «бұлаққа, шыраққа, жұмаққа» теңейді. «Панамызсың, Анамызсың» дейді де «Сыр құятынын, Нұр құятынын», ал «жарығы түскенде, мұзды ерітетінін» айтады. Мейірімге шөлдегеннің «бұлақ» іздейтіні рас, мейірімге мұқтаж жанға дүние түнек болса «жарық» іздейтіні рас. Іздегені табылғанға жер беті «жұмақтай» көрінетіні анық. Біреу «панаға», біреу «анаға» зәру. Екеуінің де аты «Мейірім». «Жесірді есіркеп, жетімді мүсіркеу» – мейірімнен. Мұзды ерітер жылулықтың, жанға шуақ сыйлар сәуленің аты – «Мейірім». Ақын «Мейірімнің» нәрлі болатынына және мәңгі екеніне сенеді. Оқырманын иландырады. Өлеңді бөліп-жаруға келмейді. Бас-аяғы бүтін, шымыр, тұтас туынды. Ақынның «Көк түріктер сарыны» жинағының концепциясы да осы тұтастықта, жинақылықта. «Мейірімнің» алғашқы шумағы:

Кенезесі кеуіп келгеннің
Тандайын жібітетін
Бұлақсың.
Қара түнекте қалғанның –
Кеудесінде –
Үміт боп жанатын
Шырақсың.
Аспан астындағы,
Жер бетіндегі
Жұмақсың. (Медетбек, 2002: 47)

Ақын өлеңімен «Мейірімнің» жақсы қасиет екенін, жаратылысты сусатпай, түнектен айықтырып, қыспаққа ұшыратпай тұрғанын аңғартады.

«Маған не істемеді, маған не жасамады?» өлеңі ақын Т. Медетбектің ауыр ойлы, терең психологиялық талдаудан туған туынды. Мұнда ақын риторикалық сауалын үш рет қайталайды. Бірінші сауалдан кейін «Тілімді ... кесті, жүрегімді ... тесті», «Қызылқұм мен Қарақұмды ... көмейіме құйды», «үмітімді ... қиды» деп налиды. Екінші рет сауалын қайталай отырып «... құлатты, ... сұлатты», «Кеудемді Алатау, Қаратаумен бастырды», «Ой, дүние-ай» деп күрсінеді. Ақын өлеңін риторикалық сауалын үшінші рет қайталай отырып аяқтайды. Шағын ғана өлеңнің зіл батпан салмағын бір ғана сауалдан аңғарамыз.

Маған не істемеді?!
Маған не жасамады?!
Тілімді
Ұлтарак қып кесті.
Жүрегімді
Құлдың құлағындай тесті.

Қызылқұм мен Қарақұмды –
Үндемесін деп! –
Көмейіме құйды.

Үмітімді жіптей қиды. (Медетбек, 2002: 29)

Ақын өлеңінің осы бір жолдары тіл мәселесін көтереді. Түп тамырынан ажырамаудың бір жолы ретінде қарастырылатын тіл тағдыры – ел тағдыры, елдің болашағы екенін көркем суреттей білген. Өлеңдегі бейнелеу құралдарының қолданылуы әуелгі «Қуат жырын» еске салады. Ол жерде ақын серпіліп қуат алатын еді. Бұл өлеңде серпіліске дейінгі бір хәл баяндалады. «Тіл – үміт» ретінде бейнелеп көрсетеді.

Маған не істемеді?!
Маған не жасамады?!

Жүрсем – құлатты.
Тұрсам – сұлатты.

Өз елімде,
Өз жерімде
Кеудемді
Алатау, Қаратаумен бастырды.
Басымды көтерсем
Сойылмен басқа ұрды.

Ой, дүние-ай!
Маған не істемеді?!
Маған не жасамады?! (Медетбек, 2002: 29)

Риторикалық сауалын екінші рет қайталаған ақын елдік мәселесін сөз етеді. Ел болуға қойылған тосқауылдың кеудені басып, басына сойылмен ұрған қатыгездігін әшкерелейді.

«Көк түріктер сарыны» бас аяғы белгілі жүйеге құрылған, әр өлеңінің өзі тиянақты, түйінді ойды білдіретін жинақ. Талданған өлеңдердің ерекшеліктеріне қарай отырып ақынның тарихтан сабақ алып, жарқын болашаққа жарық жүзбен, рухани азаттықта қадам басуды тілек еткенін көруге болады.

Ал ақын Ұлықбек Есдәулет өзінің «Киіз кітап» жыр жинағын «Антижарнама. Қалы кілем» деген өлеңмен бастапты. Өлеңде «бұл кілем сатылмайды, ... көз жасынан тоқылған», «әр өрмегі сезімменен, сағынышыммен боялған» деген ақын екі ортада лирикалық қаһарманның, ақынның қайғысы мен көрген қиыншылықтарын сөз етеді. Бәрі де кілем басу технологиясының ізімен баяндалады. Ақын кілемді сатпайды, көрмеге де қоюға қарсы.

Жоқ,
бұл кілем сатылмайды,
сатылмайды,
оқырман,

жұтқан кезде ақын қайғы,
көз жасынан тоқылған.
Ақын жұтқан қайғы не? Ақын көрген қиындық қайсы?
Тағдыр
менің сезімді
ақ сабаумен сабаған,
жүндей түтіп төзімді
қылшықтаған сан адам.
Қан шұбырған тамырымнан
шуда есіп көп білек,
санам менен
сабырымнан
киіз басқан тепкілеп!
Жүйкемнің бар талшықтарын,
суыртпақтап суырып,
ашудасқа малшып бәрін,
арқау еткен иіріп.

Тікелей кілем кейпінде ақын портреті көз алдыңызға елестеуі мүмкін. Кілем жай кілем емес. Поэтикалық кілем. Өткен тарихтың қиын күндерін санада жаңғыртатын кілем. Киіз қазақтың тұрмыстық мәдениетінің символы. Сонымен қатар төзімділіктің, беріктіктің, жылылықтың ишарасы. Ақын оны тап басып суреттей алған.

Кемпірқосақ – түрлі реңде,
көзді жаулап құбылар,
көре білсең бұл кілемде
жүрегімнің түгі бар.
Әр өрмегі
сезімменен,
сағынышыммен боялған,
бұл кілемді
көзім дер ем,
көрмеге оны қоя алман!.. (Есдәулет, 2006: 16)

«Антижарнама» ақынның автопортретіндей көрінетін туынды. Мұнда ақынның сезімі, сағынышы, сонымен қатар тарихы қамтылған. Бәрі де бейнелі, суретті.

Ақынның шығармашылық шеберлігі қазақ тілінің мол қорын орынды қолдана алуы мен көркемдігін келістіре суреттеуінен танылады. Қазіргі кезде ақындардың көне сөздерді қолданысқа енгізіп жатқаны қуантарлық жайт.

«Тобылғыжарған» жинағы ақын Ғ. Жайлыбайдың ұлттық бояуы қанық жырларының топтамасы. Ал «Тобылғыжарған» өлеңі – үміт жыры. Өлеңнің алғашқы жолынан-ақ, көктемнің келуі – жақсылықтың жаршысы, үміттің нышаны аңғырылады.

Көктем дегенің – көгілдір арман,
Көгерттер кез бұл көңілді қалған.
Сәуірдің айы сәуле шашарда –
Тобылғыжарған, тобылғыжарған...

Қыратқа барсам жолыма жақын,
Бұлаққа барсам толып ағатын.
Тобылғыжарған бүршік жармаса
Тобылғы сынды торығады ақын. (Жайлыбай, 2011: 7)

Өмір бір қалыпта тұрмайды. Әр заман өз тарихи сипатымен қоғамның санасын сан тарапқа тарта білді. Дәстүрден жаңылмау, тамырынан ажырамау қай кезде де күн тәртібінен түспейтін мәселе.

Түңілесің де, тірілесің де...
Уақыттың, Қарғам, ұлы көшінде.
Тобылғыға ыстап, сабаңды пісіп,
Шаралап қымыз сіміресің бе?! (Жайлыбай, 2011: 7)

Ақынның риторикалық сұрақпен өтпелі өмірдің, көшпелі уақыттың көшіне ілесе отырып қалпынды сақтау мен болмысынды таза ұстау мәселелеріне көңіл бөлгенін аңғаруға болады.

Зерттеу нәтижесі. Қазақ поэзиясының бүгінгі классиктері Т. Медетбек, Ұ. Ес-дәулет, Ғ. Жайлыбай шығармашылығы ұлттық нақышты туындыларға бай. Олардың қаламынан туған дүниелер еліміздің тарихы мен бүгінін жалғаған, болашағына алаң көңілдің жемісі. Мақалада қарастырған жыр жинақтарының дәстүрге негізделгенін, өзіндік үндескен жүйеде түзілгенін көруге болады. Қазақтың эстетикалық сұлулыққа құмарлығын, жүйелілік пен реттіліктің, жинақылықтың рухани және тұрмыстық мәдениетінде көрініп тұратынынан екенін аңғарамыз.

Қазақ әдебиетінде поэзияның алар орны ерекше. Өлең «тал бесіктен жер бесікке дейін» қазақтың серігі, рухани эстетикалық күйі. Ауыз әдебиетінен бүгінгі жазба әдебиетіне дейін өзіндік дәстүрлі сабақтастығын сақтап жеткен жыр үлгілері бар. Олар тақырыптық, идеялық, мазмұндық және құрылымдық жағынан дәстүр жалғастығынан туған өлеңдер.

Халық ауыз әдебиетіндегі «Әлдиен» бастап, бала жаттап өсетін тақпақ, жұмбақ, жаңылтпаш, санамақ, үйлену тойларында айтылатын сыңсу, жар-жар, беташар, өмірден өткен туысын жоқтауға дейінгі барлық өлең үлгілерінің заманауи поэзиямызда бүгінгі тұрмыс тіршілігімізге сай түрленгенін көреміз. Өлеңдегі ұйқас, ырғақ, екпін, сөз қолданыстарының жаңашылдығына да зерттеу барысында көз жеткіздік.

XIX ғасырдың екінші жартысында өмір сүрген хәкім Абайдың өлеңге қойған мына бір талабы әрбір ақынның поэзиядағы айнымас бағдарына айналған:

Өлең сөздің патшасы, сөз сарасы,
Қиыннан қиыстырар ер данасы.
Тілге жеңіл, жүрекке жылы тиіп
Теп-тегіс жұмыр келсін айналасы.

Бүгінгі поэзиядағы көркемдікке, әсемдікке ұмтылыстың бір ұшы осы шумақта жатыр. Өлеңнің өлшемі туралы зерттеулерде әр кез тақырыптық, идеялық, көркемдік, мазмұндық ізденістер жан-жақты аспектіде талданды. Өлеңді талдағаннан оқыған, оқығаннан ақынның өз оқуында тыңдаған оқырманына ерекше әсер ететіні түсінікті. Бұл өз стилін қалыптастырған ақындардың әр тарапты талпыныстарының нәтижесінің көрінісі.

Қазіргі қазақ поэзиясында өзінің стилімен танылған ақындар бар. Олардың шығармашылығы өз деңгейінде әдеби сын тарапынан да, оқырман тарапынан да

ықыласқа бөленуде. Сол ақындардың алғы қатарында мақаламызда шығармаларын талдаған үш ақын тұр.

Тұжырым. Қазіргі қазақ поэзиясының модификациясы аясында өлеңдердегі психологизм мәселесін қарастыру өзіндік маңызға ие. Көркем әдебиеттің жан-жақты қырын ашып көрсетуде пәнаралық зерттеулердің мәні зор. Уақыт талабына сай замандас ақындар өз шығармашылығында психологизмге, философиялық ойларға, рухани жетілу мен дамуға ерекше көңіл бөледі.

Өлеңдердегі лирикалық кейіпкердің ішкі ойы, сезімі, рухани ізденістері психологизмнің монолог, түс көру, портрет, пейзаж, т.б. қырларымен суреттеледі. Мақаламызда психологиялық параллелизмге тоқталдық.

Қазақ поэзиясының дәстүрлі өлең түрі қара өлең. Ұйқасты, өзіндік құрылымын сақтайтын өлеңнің толыққанды озық үлгісі. Ақындардың көркемдік қуатын, қиял мен қисынға шеберлігін танытады. Ұйқасты өлең түрлерінде сөз үйлесімділігі, жоғары эстетикалық талғам көрінеді.

Қазақ өлең жүйесінде қазіргі ұйқассыз шығармаларға ақ өлең ұғымы қолданылып жүр. Ұйқассыз, ырғақ пен екпінге құрылған өлең. Қазақ поэзиясындағы жыраулардың толғауларындағы үлгі. Бүгінгі ақындар үшін ойды тиянақты жеткізудің, өлеңнің ішкі қуатын дөп берудің бір жолы. Поэтикалық тәсілі. Өлеңде ұйқас сақталмайды.

Заман талабына сай ұйқасты, ұйқассыз өлеңдер жазылып өз оқырманын табатыны анық. Сол туындылардың формасының кейіпкердің ішкі жан дүниесін, рухани халін суреттеуде де өзіндік ерекшеліктерге ие екені көрінеді. Қазақ поэзиясы заман ырғағымен дами беретіні, уақыт талабына, оқырман талғамына, ақын ізденісіне сай түрленетіні ақиқат.

Қорытынды. Қазақ поэзиясы көркем суретті, ойға, сезімге, мінезге бай. Қазақ ақындарының шығармашылығы ұлттық бояуы қанық, рухты туындылары мол поэзия. Ақындар Т. Медетбек, Ұ. Есдәулет, Ғ. Жайлыбай шығармаларындағы психологиялық параллелизм – табиғат құбылыстарымен астасып, кейіпкерінің ішкі жан дүниесін, тарихи тамырымен танытатынын байқауға болады. Қазіргі ақындардың рухани құндылықтарды тарихи тамырларымыздан, дәстүрлі поэзиямыздан, шығыс поэзиясынан іздеген ізденістері байқалады.

ҚР БҒМ Ғылым комитеті қаржыландырған АР13067815 «Қазіргі поэзия модификациясы: стиль, ритм, форма» жобасы аясында жазылды.

Баязитов Б.Б.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби

Алматы, Казахстан

e-mail: bayazitov.b@kaznu.kz

ORCID: 0000-0001-7955-1427

Психологизм в современной казахской поэзии

Аннотация. В статье исследуются проблемы психологизма в современной казахской поэзии. Психологизм раскрывает внутренний мир, чувства и тайны человека в художественном произведении. Одним из наиболее распространенных аспектов психологизма в поэзии является психологический параллелизм. В казахском литературоведении очень мало исследований психологизма на примере поэзии. Изучение художественных средств в стихотворении и определение их деятельности также необходимо рассматривать

в рамках психологизма. Каждое стихотворение важно тем, что дает внутреннюю творческую энергию поэта и дыхание времени. Гражданская позиция поэта проявляется в художественном воплощении его отношения к жизни, обществу в своеобразном стиле. Созерцание прекрасной картины мира и природы в стихотворении поэта увеличивает духовное богатство читателя. Поэт, сумевший передать в своем творчестве широкое познание общечеловеческих ценностей, может глубоко раскрыть душу героя. Нанесение совершенного образа внутреннего духовного мира человека на многогранном этапе жизни, в многогранном испытании судьбы, на основе общечеловеческих ценностей показывает мастерство художника. В поэзии мысли и переживания лирического героя по-настоящему оцениваются читателем. Бывают моменты, когда он узнает себя по образу в стихотворении. Поэтому изучение внутренней души, духовного мира героя, лирического героя в поэзии имеет большое значение в рамках психологизма.

Благородной мечтой и целью поэта должно быть создание искусства, просеивая свои знания о том, что он видел в жизни, и различные особенности окружающего его общества, и используя средства и методы, чтобы красиво передать это в своем творчестве. Он брал искусство из жизни и показывал разные способы передачи одной и той же истины, писал ли он для жизни или для искусства. Человек – хозяин жизни. Внутреннее состояние и внешний характер человека – главная форма поэзии. Совершенное поведение и красивая грация героя достойны восхищения. Лирика – духовный вестник этого свойства. Потому что художественный образ берется из жизни и оплетается воображением.

В лирике красочно отражены внутренний мир героя, его познавательные качества, характер и тон, чувства, которые не могут быть равнодушными к происходящему в его жизни, происходящему вокруг. Какова бы ни была категория эстетики, из стихотворения это ясно понятно. Эстетическая ценность стихотворения напрямую связана с умением поэта создавать образ, с глубоким пониманием внутреннего мира своего героя. В статье анализируется психологический параллелизм как один из основных аспектов психологизма в поэзии через стихи современных казахских поэтов.

Ключевые слова: психологизм, поэзия, психологический параллелизм, стих, лирика.

Bayazitov B.B.

Al-Farabi Kazakh National University

Almaty, Kazakhstan

e-mail: bayazitov.b@kaznu.kz

ORCID: 0000-0001-7955-1427

Psychologism in modern kazakh poetry

Abstract. The article explores the problems of psychologism in modern Kazakh poetry. Psychologism reveals the inner world, feelings and secrets of a person in a work of art. One of the most common aspects of psychologism in poetry is psychological parallelism. In Kazakh literary criticism, there are very few studies of psychologism on the example of poetry. The study of artistic means in a poem and the definition of their activities must also be considered within the framework of psychologism. Each poem is important because it gives the inner creative energy of the poet and the breath of time. The civic position of the poet is manifested in the artistic embodiment of his attitude to life, society in a peculiar style. Contemplation of the beautiful picture of the world and nature in the poet's poem increases the spiritual wealth of the reader. A poet who has managed to convey in his work a broad knowledge of universal values can deeply reveal the soul of a hero. Drawing a perfect image of the inner spiritual world of a person at a multifaceted stage of life, in a multifaceted trial of fate, on the basis of universal values shows the skill of the poet. In poetry, the thoughts and experiences of the lyrical hero are truly appreciated by the reader. There are times when he recognizes himself by the image in the poem. Therefore, the study of the inner soul, the spiritual world of the hero, the lyrical hero in poetry is of great importance within the framework of psychologism.

The noble dream and goal of a poet should be the creation of art, sifting through his knowledge of what he saw in life and the various features of the society around him, and using means and methods to beautifully convey this in his work. He took art from life and showed different ways of conveying the same truth, whether he was writing for life or for art. Man is the master of life. The internal state and external character of a person is the main form of poetry. The perfect behavior and beautiful grace of the hero are admirable. Lyrics are the spiritual messenger of this property. Because the artistic image is taken from life and is entwined with imagination.

The lyrics colorfully reflect the inner world of the hero, his cognitive qualities, character and tone, feelings that cannot be indifferent to what is happening in his life, what is happening around. Whatever the category of aesthetics, this is clearly understood from the poem. The aesthetic value of a poem is directly related to the poet's ability to create an image, with a deep understanding of the inner world of his hero. The article analyzes psychological parallelism as one of the main aspects of psychologism in poetry through the poems of modern Kazakh poets.

Keywords: psychologism, poetry, psychological parallelism, verse, lyrics.

Информация об авторе:

Баязитов Бақытхожа Байгожаұлы, старший преподаватель Кафедры казахской литературы и теории литературы Филологического факультета Казахского национального университета имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан. e-mail: bayazitov.b@kaznu.kz; ORCID ID: 0000-0001-7955-1427.

Әдебиеттер:

Әуезов М. Анкетаға жауап. / Алматы, «Жұлдыз» журналы, № 10, 1991 ж. – 12 б. (каз.)

Лодж Д. Сана және роман: байланысты эсселер. – Гарвард университеті баспасы, 2002. – 320 б. (ағыл.)

Пірәлиева Г. Көркем прозадағы психологизмнің кейбір мәселелері (түс көру, бейвербалды ишараттар, заттық әлем). Монография. – Алматы: Алаш, 2003. – 328 б. (каз.)

Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. Жинақта: Байтұрсынұлы А. Алты томдық шығармалар жинағы. 1-том. – Алматы: Ел-шежіре, 2013. – 384 б. (149-351 бб.) (каз.)

Дәдебаев Ж., Бисенбаев П., Кәрібозов Е. Шыңғыс Айтматовтың психопэтикасы / «Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ хабаршысы. Филология сериясы», № 1 (159), 2016 ж. (34-38 бб.) URL: <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1820/1745> (каз.)

Мартин Ж. Тұлға психологиясын біртұтас қарастыру қажет пе? / Психологиядағы жаңа идеялар, № 38, Маусым 2015 ж., 31-36 бб. URL: <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2014.10.003>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0732118X14000427> (ағыл.)

Майтанов Б. Пейзаждың көркемдік семантикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2010. – 108 б. (каз.)

Веселовский А.Н. Психологиялық параллелизм және оның поэтикалық стиль көріністеріндегі формалары. Жинақта: Веселовский А.Н. Тарихи поэтика. – Мәскеу: Жоғары мектеп, 1989. – 406 б. (101-154 бб.); URL: http://az.lib.ru/w/weselowskij_a_n/text_0060.shtml (орыс.)

Сәрсенбаева Ж., Якыжы А. Қазіргі қазақ прозасындағы әйел бейнесі және оны жасаудың психологиялық аспектілері. / «Керуен ғылыми журнал. М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының хабаршысы», № 4 (73), 2021 ж. URL: <https://keruenjournal.kz/index.php/main/article/view/110/106> (ағыл.)

Тілеубаева М.С., Кабакова М.П., Солтанаева Е.М., Ақсақалова Ж.К., Оспанова Г.Т. Мұқағали Мақатаев шығармашылығын психологиялық зерттеу. / «Пәнаралық бизнес және экономикалық зерттеулердегі үрдістер» тақырыбындағы 2-ші халықаралық конференция» (TMBER-2015)» Full Paper Proceeding TMBER-2015, № 2, 202-213. (ағыл.)

Медетбек Т. Көк түріктер сарыны. – Алматы: Өлке, 2002. – 464 б. (каз.)

Есдәулет Ұ. Екі томдық таңдамалы шығармалар. 2-том: Киіз кітап. – Алматы: Жазушы, 2006. – 264 б. (каз.)

Жайлыбай Ғ. Тобылғыжарған. – Астана: Фолиант, 2011 – 280 б. (каз.)

Литература:

Ауезов М. Ответ на анкету. / Алматы, «Жұлдыз» журнал, № 10, 1991 г. – 12 с. (каз.)

Лодж Д. Сознание и роман: Взаимосвязанные эссе. – Издательство Гарвардского университета, 2002. – 320 с. (англ.)

Пірәлиева Г. Некоторые проблемы психологизма в художественной прозе (сновидение, невербальные сигналы, материальный мир). Монография. – Алматы: Алаш, 2003. – 328 с. (каз.)

Байтұрсынұлы А. Литературный обозреватель. В сборнике: Байтұрсынұлы А. Собрание сочинений в шести томах. 1-том. – Алматы: Ел-шежіре, 2013. – 384 с. (149-351 бб.) (каз.)

Дәдебаев Ж., Бисенбаев П., Кәрібозов Е. Психопэтика Чингиза Айтматова / «Вестник КазНУ имени Аль-Фараби. Филологическая серия», № 1 (159), 2016 г. (34-38 сс.) URL: <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1820/1745> (каз.)

Мартин Ж. Единая психология человека? / Новые идеи в психологии, № 38, Июнь 2015, Стр. 31-36. URL: <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2014.10.003>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0732118X14000427> (англ.)

Майтанов Б. Художественная семантика пейзажа. – Алматы: Қазақ университеті, 2010. – 108 с. (каз.)

Веселовский А.Н. Психологический параллелизм и его формы в отражениях поэтического стиля. Жинақта: Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – Москва: Высшая школа, 1989. – 406 с. (С. 101-154); URL: http://az.lib.ru/w/weselowskij_a_n/text_0060.shtml (рус.)

Сарсенбаева Ж., Якызды А. Образ женщины в современной казахской прозе и психологические аспекты в его создании. / «Научный журнал Керуен. Вестник Института литературы и искусства имени М.О. Ауэзова», № 4 (73), 2021 г. URL: <https://keruenjournal.kz/index.php/main/article/view/110/106> (англ.)

Тилеубаева М.С., Кабакова М.П., Солтанаева Е.М., Аксакалова Ж.К., Оспанова Г.Т. Психологическое исследование творчества Мукагали Махатаева. / «2-я Международная конференция «Тенденции междисциплинарного бизнеса и экономических исследований» (TMBER- 2015)» Full Paper Proceeding TMBER-2015, № 2, 202-213. (англ.)

Медетбек Т. Мотивы Кок тюрков. – Алматы: Өлке, 2002. – 464 с. (каз.)

Есдаulet У. Избранные произведения в двух томах. 2-том: Киіз кітап. – Алматы: Жазушы, 2006. – 264 с. (каз.)

Жайлыбай Ф. Тобылгыжарган. – Астана: Фолиант, 2011 – 280 с. (каз.)

References:

Auevov M. (1991) Anketaga jauap [Answer to the questionnaire]. / Алматы, «Zhuldyz» zhurnaly, № 10, 1991 y. – 12 p. (kaz.)

Lodge D.(2002) Consciousness & the Novel: Connected Essays. – Harvard University Press. – 320 p. (eng.)

Piralieva G. (2003) Korkem prozadagy psihologizmmin keibir maseleleri (tus koru, beiverbaldy isharattar, zattyq alem) [Some problems of psychologism in fiction (dreaming, nonverbal signals, the material world)]. Monografiya. – Алматы: Alash. – 328 p. (kaz.)

Baitursynuly A. (2013) Adebiettanytyqsh [Literary presenter]. In the collection: Baitursynuly A. A collection of works in six volumes. Volume 1. – Алматы: El-shezhire. – 384 p. (P 149-351) (kaz.)

Dadebayev Zh., Bisenbayev P., Karibozov E. (2016) Shyngys Aitmatovtyn psihopoetikasy [Psychopoethics of Chingiz Aitmatov] / “Bulletin of Al-Farabi Kazakh National University. Philological Series”, No. 1 (159), 2016. (P 34-38) URL: <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1820/1745> (kaz.)

Martin J. A unified psychology of the person? / New Ideas in Psychology, Volume 38, June 2015, Pages 31-36. URL: <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2014.10.003>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0732118X14000427> (eng.)

Maytanov B. (2010) Peizajdyn korkemdik semantikasy [Artistic semantics of landscape]. – Алматы: Kazakh University. – 108 p. (kaz)

Veselovsky A.N. (1989) Psixologicheskij parallelizm i ego formy` v otrazheniyax poe`ticheskogo stilya [Psychological parallelism and ego forms in reflections of poetic style]. In the collection: Veselovsky A.N. Historical poetics. – Moscow: Higher School, 1989. – 406 p. (p. 101-154); URL: http://az.lib.ru/w/weselowskij_a_n/text_0060.shtml (rus)

Sarsenbaeva Zh., Yakici A. (2021) The image of women in modern kazakh prose and psychological aspects in creating them. / «Keruen gylymi zhurnal. M.O. Əuevov atyndagy Adebiet zhane oner institutynyng habarshysy», № 4 (73), 2021 zh. URL: <https://keruenjournal.kz/index.php/main/article/view/110/106> (eng.)

Tileubayeva M.S., Kabakova M.P., Soltanayeva Y.M., Axakalova Zh.K., Ospanova G.T. (2015) The Psychological Study of Mukhagali Makhatayev’s Creativity. / «2nd International Conference on “Trends in Multidisciplinary Business and Economic Research” (TMBER- 2015)» Full Paper Proceeding TMBER-2015, Vol. 2, 202-213. (eng.)

Medetbek T. (2002) Kok turikter saryny [Kok Turks motif]. – Алматы: Olke. – 464 p. (kaz.)

Esdaulet U. (2006) Eki tomdyq tandamaly shygarmalar. 2-tom: Kiiz kitap [Selected works in two volumes. Volume 2: Felt book]. – Алматы: Zhazushy. – 264 p. (kaz.)

Zhajlybay G. (2011) Tобылгыжарган [Tобылгыжарган]. – Астана: Фолиант, 2011 – 280 p. (kaz.)